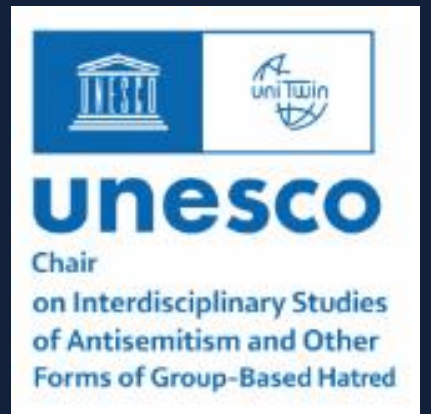


PROGRAM EDUKACYJNY O HOLOKAUŚCIE

Narzędzia reagowania na opór, dehumanizację i przeciążenie emocjonalne w nauczaniu o Holokauście

Przewodnik krok po kroku dla nauczycieli i edukatorów

Alicja Kotowska, Katedra UNESCO ds. Badań and Antysemityzmem oraz
Innymi Formami Nienawiści Międzygrupowej



W jakim celu powstały te narzędzia?

Zgodnie z raportem Fundacji Ośrodka KARTA, nauczycielom brakuje narzędzi do pracy z trudnymi emocjami uczniów oraz materiałów pokazujących mechanizmy manipulacji i dezinformacji. Ten zbiór narzędzi dydaktycznych odpowiada na te potrzeby, wspierając pracę z oporem, uprzedzeniami i przeciążeniem emocjonalnym uczniów.

84,6%

nauczycieli brakuje narzędzi do pracy z trudnymi emocjami uczniów

60,4%

uważa, że studia nie przygotowały ich do pracy z emocjami w nauczaniu

70%

zgłasza brak materiałów pokazujących mechanizmy manipulacji i dezinformacji

Zasady lekcji o Zagładzie: po co kontrakt?

Podczas nauczania o Zagładzie uczniowie mogą naruszać zasady — świadomie lub nieświadomie — poprzez żarty, krzywdzące porównania, mowę nienawiści lub prowokacyjne pytania. Samo powiedzenie „nie wolno” często nie wystarcza. Dlatego warto wcześniej ustalić zasady rozmowy w formie kontraktu.

Co to jest kontrakt?

Zbiór zasad regulujący interakcje w grupie, sposób komunikacji oraz obszar tematyczny pracy.

Dlaczego działa?

Ułatwia odwołanie się do wcześniej uzgodnionych zasad, gdy w klasie pojawi się napięcie lub komentarz naruszający godność.

Dodatkowa korzyść

Zmniejsza niepewność interpersonalną uczniów, tj. zwiększa gotowość do współpracy i szczerego dzielenia się emocjami.

Cechy dobrego kontraktu

- 1 Krótki, konkretny i zrozumiały — czasu na edukację o Zagładzie jest mało
- 2 Zapisany prostym językiem, w formie pozytywnych sformułowań (opisuje pożądane zachowania, nie zakazy)
- 3 Omówiony z uczniami — z zachętą do pytań i propozycji zmian
- 4 Zaakceptowany przez klasę, np. poprzez podniesienie ręki
- 5 Dopasowany do wieku uczniów — starsi lepiej rozumieją zasady abstrakcyjne, młodsi potrzebują przykładów

Jak wprowadzić kontrakt w klasie?

Kiedy wprowadzić?

- Na początku godziny lekcyjnej
- W szczegółowej formie na lekcji o Zagładzie
- Jako kontrakt ogólny na początku semestru lub roku

Co powiedzieć uczniom?

- Otwarcie zakomunikować wprowadzenie kontraktu i wyjaśnić, czym jest
- Przykład: „Na dzisiejszych zajęciach będzie obowiązywać nas kontrakt. Chciał(a)bym go Wam przedstawić i zapytać, czy macie coś do dodania.”

Sprawdzenie zrozumienia i egzekwowanie kontraktu

Jak upewnić się, że uczniowie zrozumieli?

- Zapytać uczniów o opinię wprost lub poprosić o podniesienie ręki na znak zrozumienia
- „Która zasada powinna być Waszym zdaniem najważniejsza?”
- „Czy któraś z tych zasad powinna być sformułowana inaczej?”

Jak egzekwować przestrzeganie?

- Przy złamaniu zasady: przypomnieć, że klasa ustaliła kontrakt na początku zajęć, i wskazać konkretną zasadę
- Przy stałym oporze klasy: określić jasne, bezpośrednio dotyczące zachowania konsekwencje łamania kontraktu

Propozycja kontraktu dla uczniów

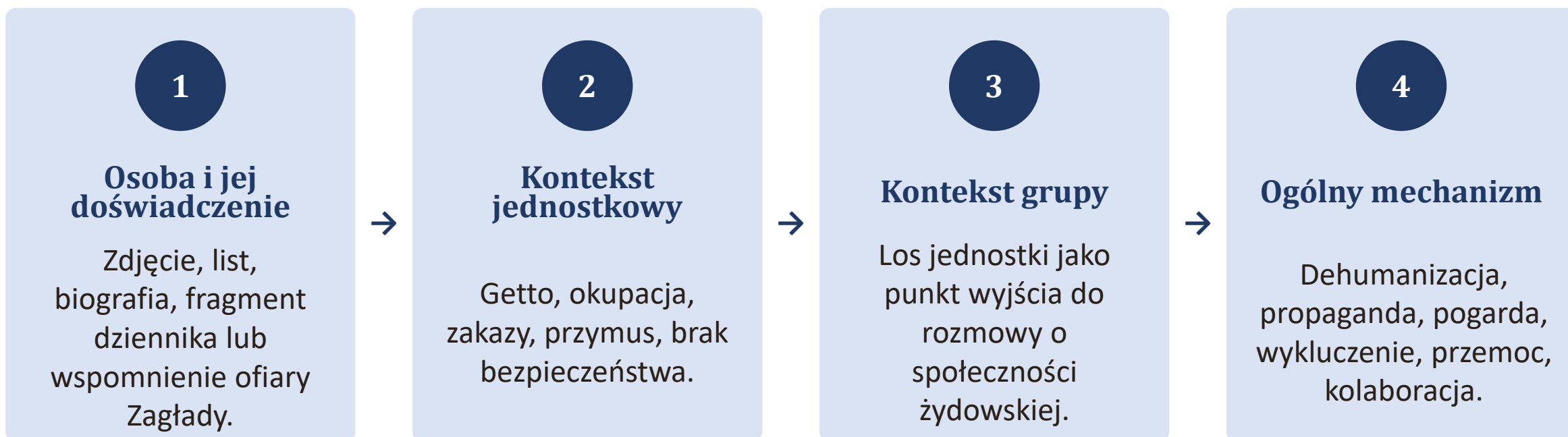
SZKOŁY PODSTAWOWE	SZKOŁY PONADPODSTAWOWE
Nasze zajęcia dotyczą historii Holokaustu*	Nasze zajęcia dotyczą historii Holokaustu*
Mówimy o ludziach, którzy naprawdę kiedyś żyli oraz ich historii	Mówimy o realnych osobach, przeżyciach i wydarzeniach
Tłumaczymy swoje opinie i sprawdzamy, skąd pochodzą nasze informacje	Oddzielamy fakty od opinii, wypowiedzi opieramy na dowodach
Pytania zadajemy wtedy, kiedy czegoś nie rozumiemy i chcemy się czegoś dowiedzieć	Pytania zadajemy z ciekawości, szacunku lub realnej niewiedzy
Traktujemy wszystkich z szacunkiem, bez względu na wygląd, pochodzenie lub cierpienie	Używamy neutralnego języka opartego na szacunku
Pamiętamy, że nasza sytuacja jest inna od sytuacji ludzi, którzy żyli kiedyś	Uważamy na porównania historyczne i unikamy porównywania historycznych zdarzeń do teraźniejszości

** W przypadku kontraktu ogólnego pierwszy punkt można pominąć lub zastąpić stwierdzeniem „nasze zajęcia dotyczą historii”.*

KROK 3

Stopniowe wprowadzanie trudnych treści

Nadmiar obciążających bodźców może prowadzić do przeciążenia — szczególnie, gdy treści przekraczają aktualne możliwości poznawcze, empatyczne lub moralne uczniów. Dlatego trudne treści warto wprowadzać krok po kroku.



Studium przypadku: historia Hédi Fried

1 · ZACZYNAMY OD OSOBY

Hédi Fried urodziła się w Syhocie w 1924 roku w Transylwanii. Miała młodszą siostrę Livi i pochodziła z rodziny żydowskiej.

2 · KONTEKST JEDNOSTKOWY

Wspomnienie ze szkolnej wizyty na pocztce: uczennice miały uczyć się alfabetu Morse'a. Wizytę przerwano, gdy dyrektor poczty zapytał, czy wszystkie są Rumunkami — nauczycielka odpowiedziała, że nie wszystkie.

Pytania do uczniów: „Jaki był cel wizyty Hédi na pocztce?” · „Jakie emocje jej towarzyszyły?” · „Po jakim pytaniu wizyta została przerwana?”

3 · KONTEKST GRUPY

Po przyłączeniu północnej Transylwanii do Węgier w 1940 r. wprowadzono ustawy norymberskie: Żydów zwalniano z urzędów, zamykano dla nich szkoły i uniwersytety. W 1944 r. Hédi z rodziną trafiła do getta w Syhocie, skąd deportowano ponad 3000 Żydów do Auschwitz.

4 · ANALIZUJEMY MECHANIZMY

Propaganda nazistowska nazywała Żydów „szkodnikami” i porównywała ich do choroby — język dehumanizujący, który miał uzasadnić przemoc i wykluczenie.

Pytania do uczniów: „Jakie nie-ludzkie określenia na Żydów pojawiają się w tekście?” · „Jakie emocje mają wzbudzać?” · „Po co tak nazywać ludzi?”

KROK 4

Rola faktografii w ochronie dobrostanu psychicznego

Edukacja historyczna oparta na empatii wymaga rzetelnej wiedzy faktograficznej — pomaga uniknąć przeciążenia i historyzmu (oceniania przeszłości współczesnymi normami). Nadmierne skupienie na cierpieniu ofiar może przeciążać uczniów emocjonalnie i utrudniać przyswajanie wiedzy.

Rola trudnych emocji

Kontakt z trudnymi emocjami może wspierać rozwój empatii i lepsze rozumienie doświadczeń innych osób.

Ryzyko nadmiernej ochrony

Nadmierna ochrona przed trudnymi treściami może ograniczać rozumienie emocji przez uczniów.

Ryzyko nadmiernego obciążenia

Nadmiar trudnych treści prowadzi do przeciążenia — uczeń skupia się na własnym dyskomforcie, nie na sytuacji drugiej osoby.

Kompetencje społeczne

Rozwój empatii wspiera relacje rówieśnicze, samoocenę i funkcjonowanie społeczne dziecka.

Bieżące nawiązywanie do faktografii

Pytania, które warto zadawać uczniom na każdym etapie stopniowania wiedzy.

PROPONOWANE PYTANIE DO UCZNIÓW	FUNKCJA
<i>Co na pewno wiemy o tej osobie?</i>	Oddziela fakty od domysłów
<i>Skąd pochodzi ta informacja?</i>	Uczy pracy ze źródłem
<i>W jakim czasie i miejscu to się działo?</i>	Osadza historię w neutralnym kontekście
<i>Jakie rzeczy wpływały na życie i wybory tej osoby?</i>	Chroni przed ocenianiem ofiar z dzisiejszej perspektywy
<i>Co historia tej osoby mówi nam o szerszych procesach historycznych?</i>	Łączy biografię z kontekstem historycznym
<i>Co warto zapamiętać jako fakt, a co było naszą reakcją emocjonalną?</i>	Rozdziela odbiór poznawczy od emocjonalnego

KROK 5

Dehumanizacja — czym jest i jak na nią reagować?

Dehumanizacja to sposób myślenia i mówienia, który odbiera ludziom pełnię człowieczeństwa.

Jej celem jest zwiększenie dystansu wobec grupy lub osoby oraz osłabienie poczucia odpowiedzialności za sposób jej traktowania.

Gdy ludzie są przedstawiani jako masa, zwierzęta lub rzeczy, łatwiej uzasadnić wobec nich przemoc, wykluczenie albo obojętność.

Dehumanizacja pojawia się także w żartach, memach, przezwiskach i „luźnych” komentarzach. Wypowiedzi porównujące ludzi do „robactwa” czy „zarazy” mogą wydawać się uczniom humorystycznym wyolbrzymieniem — taki język ma jednak długą historię jako narzędzie odczłowieczania.

Formy dehumanizacji i sposoby reagowania

TYP	PRZYKŁAD W KONTEKŚCIE ZAGŁADY	JAK ZAREAGOWAĆ
Deindywiduacja	Mówienie o ludziach jako transportach, liczbach, tłumie	Przywrócenie perspektywy jednostkowej — imiona, biografie, zdjęcia, listy
Animalizacja	Określenia typu „robactwo”; nazywanie części ciała nazwami zwierzęcymi	Pokazanie redukcjonizmu tego myślenia; refleksja nad rolą animalizacji
Mechanizacja	Mówienie o ofiarach jako ładunku, materiale, sile roboczej	Pokazanie redukcjonizmu; refleksja nad rolą mechanizacji w odczuwaniu
Biologizacja	Mówienie o Żydach jako o rasie lub zagrożeniu biologicznym	Wyjaśnienie roli pseudonauki i rasizmu; refleksja nad problemem eugeniki

PODSUMOWANIE

Pięć kroków pracy z trudnymi tematami historycznymi

- 1 Ustal kontrakt klasowy — jasne, pozytywne zasady
- 2 Wdróż go świadomie: kiedy, jak, i jak egzekwować
- 3 Wprowadzaj trudne treści stopniowo: jednostka → grupa → mechanizm
- 4 Opieraj narrację na faktografii, chroniąc dobrostan uczniów
- 5 Ucz rozpoznawania dehumanizacji i reaguj na jej formy



Co-funded by
the European Union

Sfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy UE ani EACEA.